

MUSIKK FOR DØVE ØRER

ET FORPROSJEKT

MUSIKALSK SAMARBEID MED DØVE KUNSTNERE
VÅR-HØST 2011

BAKGRUNN

Ideen bak dette prosjektet er den voksende gruppe med CI-opererte, døve og hørselshemmede som viser seg å ha glede av musikk. Denne gruppen har et ”nytt” behov for å fungere i en ny hverdag på tvers av kultur, språk og miljøer. Dette er et tverrfaglig prosjekt for døve og tunghørte, ci-opererte og hørende som har interesse av å jobbe og skape i fellesskap. Ideen er å finne en felles plattform, et felles uttrykk og starte samarbeid tvers av kultur, språk og hørselstap. Er det mulig at døve med tegnspråk som morsmål, og tunghørte og døvblitte med norsk talespråk som morsmål kan samarbeide gjennom et felles prosjekt, slik som her i et felles musikkprosjekt? Her er det felles utfordringer og barrierer som trengs å brytes.

Musikk er en ytring der man ikke er avhengig av språk, og kan jobbe på tvers av kulturer, i likhet med fotball, dans og sirkus. Den verdensberømte døve musikeren, Evelyn Glennie, er et stort forbilde. Evelyn Glennie forteller at musikk representerer livet. Det er musikernes oppgave å male et bilde som kommuniserer med publikum på scenen, det komponisten forsøker å beskrive. Glennie påstår at hørsel er en spesialisert form for berøring. Hvis du står ved veien og en stor lastebil kjører forbi, både hører og føler du vibrasjoner.

Døvhets er dårlig forstått generelt. For eksempel er det en vanlig misforståelse at døve mennesker lever i stillhet. Noen har hørselsrest. Men den kan være ufunksjonell. Det vil si at lydene er vanskelig å identifisere. Og flere døve oppfatter lyder gjennom høreapparat, selv om lydene er ufunksjonelle og unyttige.

Blant verdens fremste komponister i historien finner vi døvblitte som Ludvig van Beethoven og Bedrich Smetana. Og Teater Manu, som er det offisielle tegnspråklige teateret i Norge, har gjort et spennende bekjentskap med den japanske Yasuko Sagara (kunstnernavn Dakei) som døv danser (butoh) som i sitt besøk på Teater Manu for noen år siden sa at scenerommet er fylt med energier/vibrasjoner som han jobber med i sin kunstform.

I sang er talespråk en utfordring for døve. Verbalt språk er vanskelig fordi man er avhengig av å høre. Men det er allikevel mulig ved hjelp av skriveolk og teksting av sang. Og en døv stemme gir et eget musikalsk preg. Den tyske komponisten Helmuth Oering hadde høsten 2007 en kvinnelig døv kunstner som aktør som sang med hender og stemmer i sitt orkester på en konsert på Parkteatret høsten 2007.

I Danmark, USA, England og Tyskland har musikk vært en viktig og liten del av undervisningen i grunnskolen for døve og hørselshemmede. Det er dessverre ikke tilfelle i Norge. Musikk har ikke vært prioritert i samme grad. Det er det jeg brenner for, fordi musikken har mange viktige funksjoner bl.a på hørselsrest, motorikk og byr på verdifulle opplevelser som er viktig for egenutvikling og identitet. Det er leit at musikktilbudet i Norge

har vært nedprioritet hos hørselshemmede, og jeg har i flere ti-år følt meg som kjerringa mot strømmen. Jeg var en av de første sterkt tunghørte i Norge som ble integrert på vanlig skole, og fikk oppfølging fra døveskolen i Bergen i oppveksten. Der ble jeg tatt ut av musikkundervisningen, og ble gitt støttetimer i matematikk og norsk i stedet. Men jeg tok privattimer i musikk og gikk senere på musikkskolen i Bergen. Og siden ble det musikkstudier.

Jeg, prosjektleder, Rita Lindanger, er i kontakt med den danske pioneren og støttespiller, Claus Bang, som gjennom 40 år har bygget opp et musikktilbud for døve på Ålborgskolen. Ideen er at musikken har en frigjørende kraft som er en viktig styrke. Claus Bang holder workshop og foredrag verden rundt på dette tema.

Prosjektleder er utdannet som cand philol med hovedfag i musikk -og teatervitenskap (tverrfaglig), og har vært sterkt tunghørt siden fem års alder, og døv siden 30 års alder. Har bakgrunn som pianist og sanger, med forskjellige spesialiteter. Et eksempel er å gjøre tre ting samtidig, spille med venstre hånd på piano, høyre hånd til tegn og syng samtidig: Jeg er klassisk skolert på piano. Har de siste fire årene arbeidet som musiker og skuespiller på Grusomhetens Teater, som er et fysisk og visuelt teater inspirert av den franske teaterteoretiker, Antonin Artaud, som har betydd mye for avant-garde teater. Gjennom arbeidet på Grusomhetens Teater, der jeg har laget musikk og har hatt ansvar for musikken. Jeg arbeider med å visualisere musikk og poesien til et kroppslig og fysisk uttrykk på teatret. Har turnert med teatret i innland og utland, nå sist i mai 2010 på Baj Theatret med "Siste Sang" som handler om den franske surrealistens far, Isidore Ducasse.

Turneen til Polen var en del av det norsk – polske samarbeidet i kulturutvekslingsfondet i EU og er et prestisjeprosjekt. Gjennom deltakelse i "Siste Sang", der jeg spiller forfatteren Isidore Ducasse, som "hamrer ut sin poesi" på piano. I dette teaterstykke har jeg visualisert musikken og der er svært lite tekst. Skuespillerne bruker noen tegn. Jeg bruker hender og kropp for å visualisere, også mens jeg spiller på piano. Der kan være den slitsomme ferden på vei mot piano, og som viser forfatteren i sin elendige forfatning i arbeidet med kunsten før han dør. Ut av bevegelsene kommer lyder. Det er et surrealistisk stykke med vekt på drømmer, metafysikk og poesi. (Viser til vedlegg 30.05.10, turne til Warszawa).

Jeg hadde en av hovedrollene i Den Stygge Andungen på Grusomhetens Teater i 2006. Der hadde jeg ansvaret for musikken, og skulle binde forestillingen sammen. Jeg hadde en rolle som en musikalsk vertinne. Det var også første gangen jeg sang offentlig i mitt liv. Jeg trodde ikke jeg hadde sangstemme, fordi jeg ikke oppfatter min stemme utenfra. Det erstattes det med en indre fortolkning og fysiologi som drives ut gjennom sang. Sang blir en form for kroppsbeherskelse og musikalitet. (Viser til vedlegg 13.11.06 Dagsavisen).

Har også 10 års erfaring som manusforfatter for film og TV, og også for teater. (Viser til vedlegg 12.02.10 CV).

En viktig erfaring samarbeidet med Ivar Kjøhn som er avdelingsdirektør for utviklings- og produksjonsavdelingen ved Norsk filminstitutt. Kjøhn er en betydelig kapasitet og kulturpersonlighet i Norsk Filmliv i dag og en som jeg lærte mye av. Vi samarbeidet i Dramalab som den gang arbeidet med nyskapende norsk TV-dramatikk. (Viser til vedlegg Lindanger 001, attest fra Kjøhn). Erfaringen fra Dramalab, særlig fra teamwritingsmetoden, som har vært en viktig lærdom for fremtidige manus og prosjekter. Det er en metode der man ikke bare sitter i eget univers, men samarbeider og utnytter hverandres kunnskaper.

Teamwriting er et brobyggende prosjekt med flere involverte. Teamwriting er aktuelt i arbeidet med manus til ”Musikk for døve ører”. Der skal manus skal utvikles i samarbeid med komponisten og med innspill fra deltakere.

MÅLSETTING

”Musikk for døve ører” er et tverrkulturelt musikkprosjekt for profesjonelle kunstnere som inkluderer døvekultur, TSS og TS og vanlig tale. Tanken er å lage en opera med lyd, tegnsatt, visualisere musikken og gjøre den tilgjengelig for tunghørte og døve. Teksten skal skrives tolkes.

Kan de døve skuespillere kan tilføre musikken en ekstra dimensjon og poesi? Kan musikk nå frem til døve og hørselshemmede? Ideen er et innhold med utgangspunkt i et universelt tema, og å prøve ut muligheten for et samarbeid.

Dette er en prosess med flere involverte, hvor utviklingen av en del av prosjektets forskjellige deler kommer i en naturlig orden etter hvert. I første omgang gjelder det å finne aktuelle samarbeidspartnere, et organisert utgangspunkt og finansiering, der komponisten, musikere og døve og de som deltar kan øve og prøve sammen i en workshop på forprosjektstadiet

Plan A. Ideen er å skape ny musikk, musikk som visualiseres, opera er et forslag, siden opera er visuelt. I Den Norske Opera er forestillinger teksten og derfor en flott mulighet å komme musikken nær. Plan B. Det kan være aktuelt å ta utgangspunkt i f. eks Tryllefløyten eller Carmen, fra en klassisk opera eller annet musikalsk verk. Plan A er den mest spennende og nyskapende, og den satser vi på.

Ideen er en opera. Og musikken skal komponeres av Synne Skouen. Tegnspråkopera har vært gjennomført tidligere i Finland av Theater Totti, men da med opera uten lyd og musikk. Døve skuespillere kan tilføre musikken en dimensjon med sin uttrykksfulle mimikk og tegnspråk. Fra den døve som fortolker sang og musikk, kan det komme ny poesi og et nytt visuelt uttrykk, men sin særegne uttrykk og stemme.

Fra musikken kommer vibrasjoner. Og døve kompenserer. Evnen til å erstatte tapte funksjoner og beherske nye muligheter. Eksempel på dette er vibrasjoner, utnytte syn, energier, føler seg frem, gjette og fantasi. Og døve kan oppfatte opera og sang med å legge hånd på brystkasse el hals til sanger og tolke musikken gjennom hender og kropp. En sirkel med musikere som går rundt den døve kunstner skaper også en energi og musikalitet. Sanser og fantasi overtar der man ikke oppfatter lyd. Man kompenserer. Og stenger man for ørene, kan stemmen høres inni seg i sin resonans hos flere. Noen døve opplever musikk som bråk. Mange høreapparater lager kunstige lyder, slik at noen døve er lydhatere også. Det hender også at prosjektleder er lydhatere og stenger lydene ute, særlig når hun er sliten.

GJENNOMFØRING

Prosjektets første fase:

Identifisere samarbeidspartnere. Etablere samarbeid med komponist, koreograf, filmfotograf og kulturinstitusjoner. Finne deltakere til workshop. Utvikle manus og musikk. Finne

musikere. Identifisere døve skuespillere som skal delta, og identifiserer deltakere gjennom utlysning i Din Hørsel samt i Norges Døvesforbund tidsskrift. Utvikle musikk og manus.

Prosjektets andre fase:

Workshop med deltakerne. Prøve ut musikk og manus for deltakerne. Fem-seks musikere deltar sammen med komponist, koreograf og hørselshemmede og hørende kunstnere.

I prosjektperioden vil det realiseres følgende mål

Utvikle musikk, utvikle manus, etablere samarbeid med kunstnere og institusjoner i samarbeid med komponist og koreograf. Workshop med alle deltakere.

Alle samlinger skal skrivetolkes og tegnspråktolkes ved behov.

Det reiser seg følgende spørsmål. Visuell musikk eller visuell opera? Kan hørselshemmede gi musikken en ekstra dimensjon? Hva er musikalitet? Hvordan oppleves musikk? Hva er bråk? Hva er musikk? Poesi og musikk. Hvordan er det mulig å samarbeide med musikere og døve? Det er det vi prøve å svare på.

Prosjektet vil ha følgende langtidseffekter

- Teamarbeide og brobygging. Felles samarbeid med døve, hørselshemmede og CI-opererte og hørende.
- Evaluering skal gjenspeile et samarbeidsmønster på tvers av kultur og funksjonshemming.
- Resultere i en profesjonell forestilling med ny musikk på en profesjonell kulturinstitusjon.
- Åpne nye dører til musikken verden for hørselshemmede.
- Ideen er at hørselshemmede skal gi musikken en ekstra dimensjon gjennom visualisering og kompensasjonsstyrke.
- Skrivetolking av konsert og teaterforestillinger.
- Bygge opp et musikkmiljø for døve.

MÅLGRUPPER og DELTAKERE

10 hørselshemmede og hørende kunstnere deltar på workshop i samarbeid med ca fem musikere, komponist, prosjektleder, koreograf, filmfotograf, Teater Manu og Ny Musikk. På basis av workshop velges ut deltakere som skal lage grunnlaget for forestilling sammen med musikere.

Primærmålgruppe som deltar. Hørselshemmede kunstnere som deltar i samarbeid med profesjonelle musikere, komponist og koreograf.

Sekundærmålgruppe er. Media, Janne Hoem vil være regiassistent og filmfotograf. Teater Manu og Ny Musikk.

Publikumsmålgruppe er bredden som inkluderer hørselshemmede, døve og hørende.

ORGANISERING

Prosjektleder: Rita Lindanger; Cand philol, musiker og skuespiller.

Styringsleder: Doktor philos; 1. amanuensis. Pål Foss.

Referanseperson: Lars Øyno; Regissør og leder av Grusomhetens Teater.

Reza Saleh; Leder av AIDA - en felleseuropeisk interkulturell kunstnerisk organisasjon.

Medvirkende: Profesjonelle kunstnere.

SAMARBEIDSPARTNERE:

Komponist Synne Skouen er med på prosjektet, og har vist stor interesse for det. Jeg er i dialog med komponisten. Skouen har skrevet kammermusikk, orkesterverker og har laget musikkdramatiske verk for film og TV. Hun var musikksjef i NRK fra 1993 til 1999 og kultursjef i NRK i 2000 og 2001. Blant verkene hun har skrevet, kan nevnes bestillingsverket til Den Norske Opera, *Volven*, koreografert av Kjersti Alveberg. Synne Skouen er foretrukket som komponist. (Viser til vedlegg fra samarbeidspartnere).

Koreograf eller regissør skal kontaktes og identifiseres.

Teater Manu. Er i dialog med administrativ leder, Mathis Junker Gran. Teater Manu har kontaktnettverk med utøvende kunstnere i Norge og i Europa. (Viser til vedlegg fra samarbeidspartnere).

Den Norske Opera. Jeg er i kontakt med Den norske Opera som er positiv til et slikt prosjekt og vurderer det. Direktør av den Norske Opera, Tom Remlov vil legge frem prosjektet for operasjef Paul Curran og castingdirektør, Anne Gjevang for å se på en mulig "setting". (Viser til vedlegg fra samarbeidspartnere).

Ny Musikk: Planen er å låne musikere der.

Janne Hoem er med på prosjektet. Multimediekunstner, filmfotograf og erfaring som regissør. Hun jobber med visuelle og fysiske uttrykk og noe erfaring med hørselshemmede. Janne Hoem er tidligere kollega og har deltatt som regiassistent på Grusomhetens Teater i "Fjeldfuglen" og "Siste Sang". (Viser til vedlegg, samarbeidspartnere).

VIRKEMIDLER OG TILTAK

Musikerne skal være nær de døve. En metode er musikerne går i sirkel rundt den døve. Og ved sang skal den døve legge på hånd på sanges brystkasse, og skape visuell poesi. Og den døve kan berøre instrumentet som spiller. Hva kommer det ut av det? Eller den døve imiterer musikk eller instrumentet? Hvordan imiteres musikk? Prøve ut dans og poesi. Hvordan visualiseres musikk? Er musikk mer enn lyd? Og døve som lager lyder og musikk er også

interessant. Hvordan er lydene fra døve? Med stemme eller på instrument? Og rytme og poesi. Rita Lindanger deltar også som musiker, og vil prøve å være et bindeledd mellom komponist og deltakere. Skal også spørre regissør Lars Øyno om han vil delta en av dagene på workshop. Han holder workshop i fysisk og visuelt, og jobber med poesi og musikalske uttrykk på teater. Øyno er leder av Grusomhetens Teater og vi har arbeidet mye sammen. .

Workshopen med ”musikk for døve ører”, er kanskje et ukjent farvann. En må prøve seg frem. Og blir det vellykket, kan det oppstå noe fint og poetisk ut av det. Kanskje en opera? Kanskje en konsert? Er det ikke slik at den som intet våger, vinner intet? Ideen er å samle profesjonelle musikere og døve kunstnere til felles workshop. Og meningen er et samarbeid på tvers av hørsel og miljø. Musikken er bindeleddet mellom forskjellige miljøer og kunstnere, der individene og gruppene møtes til en felles oppgave.

GJENNOMFØRING

Januar 2011

Identifisere workshopdeltakere og kulturinstitusjon. Etablere samarbeid med kulturinstitusjon. Finne kandidater til workshop. Bestemme form og innhold. Hvilke instrumenter skal brukes? Det er bestemt at det skal være akustisk musikk. Manusutvikling. Skal det taes utgangspunkt i et kjent verk, eller skal det skapes nytt? Det siste prøver vi på. Innspill fra deltakerne er viktig.

Februar 2011

Første samling med komponist, prosjektleder, koreograf og deltakere. - Presentasjon av prosjektet. Bakgrunn og målsetting for prosjektet.

Hovedsakelig komponist og prosjektleder som arbeider. Komponist utvikler musikk. Prosjektleder utvikler manus.

Mars-mai 2011

Komponistens arbeide. Utvikle musikk. Prosjektleders arbeide. Organisere workshop og utvikle manus. Forberedelser til workshop. Filmfotograf følger prosessen i Synne Skouens arbeide med musikk.

Juni 2011

Skrive brev til samtlige deltakere i workshop. Utvikle manus og musikk.

Aug-sept 2011

2.. samling. Møte med alle workshop-deltakere. Presentere materiale som er utviklet. Komponist og prosjektleder utvikler og finpusser materiale til workshop. Og musikere får notemateriale som foreligger. Workshopdeltakere får manus to til tre uker før workshop.

Okt 2011

Workshop med alle deltakere og musikere på ca fem dager. Det skal være akustisk musikk med ca seks musikere inkludert sanger. Prosjektleder, Rita Lindanger, deltar som en av musikerne. 10 hørselshemmede og hørende kunstnere deltar sammen med musikere, komponist, koreograf og multimediekunstner. Musikkverket til Synne Skouen skal ut i

praksis. Det er mulig at den siste workshopdag vil være åpen for tilhørere og publikum. Koreografens arbeide er sentralt. Filme og dvd innspilling.

EVALUERING OG RAPPORT

Nov –des 2011. Evaluering av hele prosjektet, fra utvikling av musikk og manus, til gjennomføring i workshop, samt resultatet av det.

Gjennom evaluering det skal det utarbeides et grunnlag for videre utvikling og utforme en praktiske utarbeidelse av "Musikk for døve ører" som kan være et grunnlag for en senere forestilling eller konsert. Hvem skal delta i forestilling? Ta prosjektet videre til kulturinstitusjon som kan være interessert i det. Søke om videre om støtte til det. Det skal også utarbeides en artikkel eller et lite hefte som skal besvare disse spørsmål? Kan hørselshemmede gi musikken en ekstra dimensjon? Hva er musikalitet? Hvordan oppleves musikk? Hva er bråk? Hva er musikk? Forholdet mellom poesi og musikk. Hvordan samarbeider musikere og døve? Er musikk mer enn lyd? Dette er noen spørsmål det skal svares på.

PROSJEKTETS NYTTEVERDI

Ideen er at døve kan tilføre musikken en ny dimensjon gjennom visualisering og dramatisering. En utvidet opplevelse av musikk. Er musikk mer enn lyd? Når lyden er borte, kompenseres det. Døve kompenserer. Kompensasjonsstyrke. Evnen til å erstatte tapte funksjoner og beherske nye muligheter. Å utvide og beherske sansene som gir en gestisk og visuelt uttrykk i musikken. Kompensasjonssterk. Omstillingsdyktig. Funksjonshemmede og døve har stor erfaring i å omstille seg og ta nye utfordringer. Å erstatte tapte sanser og funksjoner ligger nærmest i blodet. Derfor blir de smidige og flinke til å tilrettelegge sine arbeidsoppgaver i et samfunn stadig i endring. Det ligger også i kunstens oppgave og i prosjektets oppgave.

Det er et forsøk på samarbeid og brobygging med ulike kunstnere som er hørende, døve og hørselshemmede. Kan hørende og døve kunstnere berike hverandre gjennom et felles musikkprosjekt? Det er et forsøk på å synliggjøring av kommunikasjon som allmenneskelig fenomen. Ideen er at prosjektet er gjensidig berikende med inspirasjon og samarbeid fra hverandre, og skal følge den såkalte gråsonemodellen.

Musikk for døve ører

Prosjektleder

Rita Lindanger

